

Rozwój nauki o bezpieczeństwie. Analiza problemu

W naukach politologicznych w ostatnim czasie nastąpił zwrot w kierunku badań nad bezpieczeństwem. Współczesny świat i zachodzące w nim procesy związane z globalizacją, coraz szerszą informatyzacją i postępującym kryzysem tworzą zupełnie nowe ramy życia społecznego, niosąc ze sobą szereg problemów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa zarówno w zakresie indywidualnym, jak i zbiorowym, a wręcz globalnym¹. Nowe spojrzenie na bezpieczeństwo przyniosło opublikowanie pracy autorstwa Barry'ego Buzana *People, States and Fear* (Ludzie, państwa i strach)². Monografia ta ukazała świat w nowym, postzimnowojennym wymiarze. Poszerzenie zakresu przedmiotowego badań nad bezpieczeństwem oznaczało odejście od realistycznego zimnowojennego myślenia i przejście do rozwoju krytycznych studiów strategicznych umiejscowionych w nowym porządku globalnym³. Wykorzystując dotychczasowy dorobek naukowy dziedzin pokrewnych, takich jak: politologia, ekonomia, socjologia, podjęto próbę zredefiniowania pojęcia bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo zaliczane jest do katalogu wartości stanowiących potrzeby egzystencjalne, wynikające bezpośrednio z natury człowieka⁴. Jak tłumaczy Andrzej Wawrzusiszyn: „Potrzeba bezpieczeństwa jest bardziej lub mniej świadomym dą-

¹ Wstęp, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a trans dyscyplinarność*, t. 1, red. ks. E. Jarmoch, A.W. Świdorski, I.A. Trzpił, Siedlce 2009, s. 5–6.

² B. Buzan, *People, States and Fear. The National Security Problem in International Relations*, Brighton 1983; wyd. 2 poprawione: *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London 1991.

³ J.A. Vasquez, *The Power of Power Politics. A Critique*, London 1983, s. 19–23.

⁴ B. Wiśniewski, *Bezpieczeństwo państwa – zarys problemu*, „Kwartalnik Bellona” 2010, nr 4, s. 58.

żeniem człowieka”⁵. Roman Kuźniar również umieszcza bezpieczeństwo jako pierwotną potrzebę zarówno człowieka, jak i grup społecznych: „Jest ono pierwotną, egzystencjonalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw”⁶. Wieloznaczność, wieloaspektowość, interdyscyplinarność nauki o bezpieczeństwie bez wątpienia świadczy o fenomenie nowo rozwijającego się problemu badawczego⁷.

Odrzucenie westfalskiego pojmowania samowładności państwa i przejście do rozpatrywania go w kategoriach ciągłych stosunków międzypaństwowych poszerza obszar badawczy⁸. Cytując Jakuba Olchowskiego: „postzimnowojenne turbulencje, procesy globalizacji i towarzyszące im zjawiska, takie jak rozszerzanie zakresu podmiotowego i przedmiotowego stosunków międzynarodowych”, poszerza obszar badawczy⁹. Problem bezpieczeństwa jest badany zarówno na płaszczyźnie jednostkowej, jak i społecznej. W wymiarze państwowym swym zakresem obejmuje zagadnienia związane z przetrwaniem i rozwojem kraju¹⁰. Jak tłumaczy Marek Leszczyński: „Bezpieczeństwo narodowe współcześnie to coraz częściej harmonijny rozwój społeczny na zdrowych podstawach ekonomicznych, to zdolność obywateli do uczestniczenia w globalnej wymianie handlowej, kulturalnej, wymianie idei, pomysłów i działań”¹¹. Konieczne zatem staje się udzielenie odpowiedzi na pytania dotyczące określenia paradygmatów bezpieczeństwa, a także podstaw bezpieczeństwa w różnych aspektach życia zarówno indywidualnego, jak i zbiorowego – państwowego¹².

⁵ A. Wawrzusiszyn, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa. Studia i materiały*, http://realia.com.pl/pdf/3_2010/04_03_2010.pdf; zob. R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorok, W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Warszawa 2008, s. 7.

⁶ R. Kuźniar, *Po pierwsze bezpieczeństwo*, „Rzeczpospolita”, 9.01.1996.

⁷ J. Stańczyk, *Złożoność kategorii bezpieczeństwa – zarys problematyki*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka...*, op. cit., s. 13–24.

⁸ *Wymiary bezpieczeństwa na progu XXI wieku. Między teorią a praktyką*, red. A. Zaremba, B. Zapala, Toruń 2010, s. 14.

⁹ J. Olchowski, *Czynnik kulturowy stosunków międzynarodowych a kulturowe determinanty Wschodu*, [w:] *Wschód w globalnej i regionalnej polityce międzynarodowej*, red. A.R. Bartnicki, E. Kuźlewska, Toruń 2009, s. 13.

¹⁰ A. Dudek, T. Łoś-Nowak, *Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania*, [w:] *Kryteria Bezpieczeństwa Międzynarodowego Państwa*, red. S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003, s. 45.

¹¹ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne a bezpieczeństwo państwa*, Kielce 2009, s. 13. J. Stańczyk, definiując bezpieczeństwo, również zwraca uwagę na dwa jego aspekty: „Bezpieczeństwo w syntetycznym ujęciu można więc określić jako obiektywną pewność gwarancji nie naruszonego przetrwania i swobód rozwojowych”; idem, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 19.

¹² A. Wawrzusiszyn, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, op. cit.

Pojęcie bezpieczeństwa współcześnie zaliczane jest do grupy pojęć polisemantycznych, co bezpośrednio implikuje jego interdyscyplinarność¹³. O wielości kategorii bezpieczeństwa, świadczy przede wszystkim różnorodność zauważalna w jego typologiach¹⁴. Pojęcie bezpieczeństwa *sensu largo* oznacza zaspokojenie potrzeb i interesów państwa i innych uczestników życia międzynarodowego. Zgodnie z pierwotnym znaczeniem etymologicznym bezpieczeństwo oznacza: *stan niezagrożenia, pewności, spokoju*¹⁵. Analizując sens znaczenia etymologicznego, zauważyć można, że desygnatami opisującymi bezpieczeństwo są przeciwieństwa stanu zagrożenia. Zagwarantowanie bezpieczeństwa i odpowiedniego poziomu egzystencji jest zadaniem każdego demokratycznego systemu. Stabilna sytuacja wewnętrzna, wypracowana pozycja na arenie międzynarodowej, jak również gotowość do odparcia zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych składają się na definicję pojęcia. Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie nie pozwala na wytworzenie jednej ścisłej definicji problemu bezpieczeństwa. Wieloaspektowość zjawiska doprowadza do znacznych trudności definicyjnych, co obrazuje literatura przedmiotu; dla wzmocnienia przykładu wystarczy przytoczyć kilka zaledwie definicji: Leszek Korzeniowski definiuje bezpieczeństwo w następujący sposób: „Stan obiektywny polegający na braku zagrożenia dla istnienia, rozwoju i normalnego funkcjonowania człowieka, odczuwany subiektywnie przez jednostki i grupy”¹⁶. Viktor Porada, definiując problem, zwraca uwagę na czynniki mające wpływ na rozwój negatywnych zjawisk¹⁷. Podstawową funkcją polityki bezpieczeństwa państwa jest analogicznie przeciwstawienie się zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym. Bezpieczeństwo państwa coraz częściej rozpatrywane jest jako proces; odrzucając możliwość określenia go jako stan, uwaga badacza skupia się na zagrożeniach wynikających z dynamiki świata¹⁸. Takie podejście wiąże się w bezpośredni sposób z koniecznością wykonywania określonych działań mających na celu utrzymanie stabilności, będącej podstawą

¹³ J. Świniarski, *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, red. M. Lisiecki, Warszawa 2008, s. 61.

¹⁴ R. Zięba, *Kategorie bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 3–4.

¹⁵ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1979, s. 147.

¹⁶ L.F. Korzeniowski, *Zarządzanie bezpieczeństwem. Rynek, ryzyko, zagrożenie, ochrona*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków 2000, s. 437.

¹⁷ V. Porada, *Teoretický rozbor policejní informace, situace a identifikace policejní činnosti*, „Bezpečnostní teorie a praxe”, Sborník Policejní akademie ČR (Praha) 2003, s. 19.

¹⁸ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, op. cit., s. 18.

bezpieczeństwa¹⁹. Z kolei Witold Tulibacki, reprezentując stanowisko filozoficzne, odwołuje się do całego systemu sytuacji i zdarzeń konstruujących wartości materialne i duchowe²⁰.

Wspólną typologią, jaką możemy zaproponować niezależnie od przyjętej kategorii, jest systematyzowanie bezpieczeństwa w wymiarach: podmiotowym, przedmiotowym i procesualnym. Wymiar podmiotowy odnosi się do jednostek i do szerszych grup społecznych. Współcześnie dostrzega się coraz częściej wyjście poza kategorie jednostki i grupy społecznej należącej do danego podmiotu politycznego, jakim jest państwo, do grup międzynarodowych, a także coraz częściej do podmiotów niepaństwowych. Wymiar przedmiotowy tworzą płaszczyzny wartości, środki ochrony, wizje bezpieczeństwa państwa. W obrębie zakresu przedmiotowego wyodrębnia się bezpieczeństwo ekonomiczne, militarne, kulturowe itd.²¹. Wymiar procesualny odnosi się bezpośrednio do pojmowania bezpieczeństwa jako ciągłego procesu, związanego z ewolucją, opierającego się na dynamice przemian społecznych zarówno lokalnych, jak i globalnych²². Do niedawna bezpieczeństwo rozumiane było głównie w kontekście militarnym, współcześnie problem analizuje się także w kontekście ekonomicznym, informacyjnym, ekologicznym, politycznym itd. Coraz częściej w naukach o bezpieczeństwie stosuje się typologie dzielące gwarancje bezpieczeństwa na twarde – odnoszące się do czynnika militarnego, oraz miękkie – dotyczące wszystkich sfer pozamilitarnych²³. Świadczy to o ciągłej ewolucji i rozwoju cywilizacyjnym, którego efektem jest przewartościowanie istoty bezpieczeństwa²⁴. Porównując rozumienie bezpieczeństwa chociażby sprzed i po upadku muru berlińskiego, widać, jak spadło znaczenie czynnika militarnego i wzrosło znaczenie czynni-

¹⁹ J. Stefanowicz, *Bezpieczeństwo współczesnych państw*, Warszawa 1984, s. 18.

²⁰ W. Tulibacki, *Etyczne aspekty bezpieczeństwa na tle pewnych „stałych” cech natury ludzkiej*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie*, red. R. Rosa, Siedlce 1999, s. 33.

²¹ T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, Warszawa 2008, s. 40.

²² J. Stańczyk, *Złożoność kategorii bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 241.

²³ *Bezpieczeństwo narodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Grącik, Warszawa 2006, s. 19–20.

²⁴ „Czasy współczesne, przynosząc równoległe do postępu cywilizacyjnego rosnącą gamę zagrożeń, zmieniły zakres pojmowania bezpieczeństwa”, cyt. za: J. Stańczyk, *Przedmowa*, [do:] *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, op. cit., s. 7; por.: „Współczesna koncepcja bezpieczeństwa obejmuje, jak się powszechnie przyjmuje, znacznie szerszy wymiar niż w przeszłości”, cyt. za: S. Korycki, *Bezpieczeństwo polityczne*, [w:] *System bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1993, s. 53–54. Zob. R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 170.

ków pozamilitarnych²⁵. Naukowcy mówią o dwóch głównych składnikach bezpieczeństwa, a mianowicie o gwarancji nienaruszalnego przetrwania i o możliwości rozwoju. Zespolenie obu składników tworzy dopiero pozytywny wymiar bezpieczeństwa²⁶. Pojmowanie bezpieczeństwa w kategoriach *stricte* militarnych uległo ewolucji, oznacza przejście w charakter działań asymetrycznych, działań pośrednich²⁷.

Przedmiotem badań naukowych stało się w ostatnich latach bezpieczeństwo państwa. Wieloaspektowość samego pojęcia doprowadza do trudności z wytworzeniem jednej spójnej definicji problemu. Najczęściej bezpieczeństwo państwa jest definiowane jako stan równowagi suwerennego podmiotu, na który składają się istniejące zagrożenia i potencjał obronny państwa²⁸. Bezpieczeństwo, jego potrzeby i interesy mają zaspokajać organy państwowe. Prowadzenie badań nad problemem bezpieczeństwa narodowego wymaga zdefiniowania pojęcia państwa. Encyklopedia PWN proponuje następującą definicję: „państwo – suwerenna organizacja polityczna społeczeństwa zamieszkującego terytorium o określonych granicach, której głównym składnikiem jest hierarchiczna władza państwowa”²⁹. Państwo, będące w nowoczesnym rysie wytworem europejskiej historii nowożytnej, spełnia dwie podstawowe funkcje: zewnętrzną i wewnętrzną³⁰. Funkcja zewnętrzna określana jest przez funkcje: gospodarcze, adaptacyjne, organizatorskie, regulacyjne, innowacyjne. W ramach działalności wewnętrznej uprawniona władza opiera się na spełnianiu zadań z zakresu zapewnienia porządku i bezpieczeństwa wewnątrz kraju³¹. Wraz z rozwojem państw poszerza się także zakres co do zasięgu i jakości bezpieczeństwa państwa. Współczesna literatura przedmiotu prezentuje wiele definicji państwa. Ryszard Zięba w następujący sposób określa funkcjonowanie państwa w zakresie bezpieczeństwa:

²⁵ M. Kulisz, *Terminologiczne ujęcie bezpieczeństwa narodowego*, „Kwartalnik Bellona” 2008, 4, s. 11.

²⁶ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, op. cit., s. 19.

²⁷ K. Załęski, *Ewolucja pojęcia bezpieczeństwa*, „Kwartalnik Bellona” 2011, nr 3, s. 71.

²⁸ W. Stankiewicz, *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne. Studium*, Warszawa 1991, s. 73; zob. *American National Security. Policy and Process*, [w:] M.J. Taylor, *The Evolution of National Security Policy*, red. A.A. Jordan, W.J. Taylor Jr, Baltimore 1981, rozdział I/4; a także: C. Rutkowski, *Bezpieczeństwo i obronność. Strategie – koncepcje – doktryny*, Warszawa 1995, s. 30; *Słownik podstawowych terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 6.

²⁹ *Mały słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 1999, s. 597.

³⁰ K. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 2000, s. 16–22.

³¹ B. Wiśniewski, J. Prońko, *Ogniwa ochrony państwa*, Warszawa 2003, s. 39.

[...] każde państwo w trosce o własne bezpieczeństwo narodowe ustala zbiór wartości wewnętrznych, które jego zdaniem powinny być chronione przed zagrożeniami, i przyjmuje odpowiedni do nich zespół środków zabezpieczających owe wartości przed wszelkiego rodzaju zagrożeniami. Środki narodowej polityki bezpieczeństwa są zróżnicowane, zależnie od charakteru, rozmiarów i siły zagrożeń dla wartości uznanych za ważne z punktu widzenia przetrwania i rozwoju państwa. Mogą to być przedsięwzięcia podejmowane w ramach wewnętrznej funkcji państwa, takie jak wzmocnienie jego siły militarnej, gospodarczej, optymalizacja systemu społeczno-politycznego i stabilności politycznej oraz działania realizowane w ramach funkcji zewnętrznej (międzynarodowej). Środki służące ochronie i umacnianiu bezpieczeństwa narodowego można dzielić wedle kryterium przedmiotowego na: polityczne, wojskowe, gospodarcze, naukowo-techniczne, kulturowe, ideologiczne, ekonomiczne itp. Ich zakres i dobór zależą nie tylko od potrzeb stwarzanych przez powstające zagrożenia (czy wyzwania), ale przede wszystkim od percepcji tychże zagrożeń przez organy kierownicze państwa i pozostających w dyspozycji państw zasobów materialnych, intelektualnych, a także od umiejętności ich efektywnego wykorzystywania³².

Analizując definicje bezpieczeństwa państwa, nie sposób nie dojść do wniosku, że większość z nich integralnie łączy się z definiowaniem zagrożeń. Dla przykładu wystarczy przytoczyć definicję Cezarego Rutkowskiego, który bezpieczeństwo państwa definiuje jako „stan świadomości społecznej, w którym istniejący poziom zagrożeń, dzięki posiadanym zdolnościom obronnym, nie budzi obaw, lęku o zachowanie (osiągnięcie) uznanych wartości”³³. W podobny sposób definiowane jest bezpieczeństwo w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, gdzie stan bezpieczeństwa określany jest jako „stan społeczeństwa określonego stosunkiem wielkości potencjału obronnego, jakim ono dysponuje, do skali zagrożeń”³⁴. Zarówno jednostka, jak i w szerszym kontekście państwo są uzależnione od otaczającej sytuacji zewnętrznej, w której mogą pojawiać się różnego rodzaju zagrożenia. Katarzyna Żukrowska w swoim opracowaniu *Bezpieczeństwo międzynarodowe* charakteryzuje pięć grup zagrożeń, wliczając do nich: inwazję zewnętrzną, kataklizmy wewnętrzne, zagrożenia typu terrorystycznego, zagrożenia ekologiczne, przenoszenie się w skali ma-

³² R. Zięba, *Bezpieczeństwo narodowe*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe*, op. cit., s. 11. Zob. także: W. Fehler, *Zagrożenie – kluczowa kategorii teorii bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, op. cit., s. 8; S. Koziej, *Strategia bezpieczeństwa RP*, t. 2: *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa w XXI wieku*, Warszawa 2004, s. 65.

³³ C. Rutkowski, *Bezpieczeństwo i obronność*, op. cit., s. 30.

³⁴ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, red. W. Łepkowski, Warszawa 2002, s. 15; zob. także: S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996, s. 15.

sowej negatywnych zjawisk różnej natury. Do pierwszej grupy autorka zalicza wszelkiego rodzaju zagrożenia mające związek z agresją w strefy suwerennego podmiotu politycznego, w katalogu kataklizmów wewnętrznych umieszcza kataklizmy naturalne, jak powódź, susza, pożar, ale też wadliwą politykę gospodarczą, prowadzącą do wielu problemów natury ekonomicznej i socjalnej, a także wszelkie zjawiska związane z demografią. Kolejnym zagrożeniem są według autorki zagrożenia typu terrorystycznego, we współczesnym świecie najczęściej łączone z fundamentalizmami religijnymi, zwłaszcza islamskim, następnie zagrożenia ekologiczne, biorąc pod uwagę zagrożenia własne na terenie państwa, jak i transmitowane, jak chociażby wybuch elektrowni w Czarnobylu. Pod pojęciem zagrożeń przenoszonych w skali międzynarodowej K. Żukrowska rozumie choroby, które mogą spowodować globalne epidemie, ale też kryzysy finansowe, przez które w wyniku połączeń międzypaństwowych dochodzi do kryzysu światowego³⁵.

Każde współczesne państwo winno zatem wytworzyć system bezpieczeństwa, czyli zgodnie z definicją:

Zbiór wzajemnie powiązanych elementów (ludzi, organizacji, urządzeń) wydzielonych w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa w wymiarze zewnętrznym – zapewnienia nienaruszalności terytorialnej, oraz w wymiarze wewnętrznym – stworzenia warunków do swobodnego i stabilnego rozwoju państwa we wszystkich sferach jego działalności.

Na całość systemu bezpieczeństwa składa się przede wszystkim: system kierowania bezpieczeństwem państwa, współtworzony przez system planowania i organizowania oraz kontrolowania. Aby system działał poprawnie, konieczna stanie się ciągłość realizacji zadań przewidzianych w konkretnych strategiach, wytworzona dzięki poznaniu zagrożeń i elementów, którymi dysponuje państwo. Kolejnym ważnym elementem jest podsystem bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego; oba podsystemy tworzą politykę bezpieczeństwa państwa. Taka struktura ulega w czasie wielu modyfikacjom, a przyjęcie modułowej budowy systemu pozwala na jego poszerzanie zgodnie z potrzebami³⁶.

Jednym z elementów, które tworzą politykę bezpieczeństwa, jest kultura strategiczna, wytwarzana w toku rozwoju cywilizacyjnego. W zakresie podmiotowo-przedmiotowym kultura strategiczna państwa jest pojęciem znacznie szerszym niż polityka bezpieczeństwa³⁷. Kultura strategiczna „jest środowiskiem ideowym

³⁵ *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, op. cit., s. 19–20.

³⁶ M. Kulisz, *System bezpieczeństwa państwa*, „Kwartalnik Bellona” 2008, nr 1, s. 19–25.

³⁷ J. Kukułka, *Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, op. cit., s. 40–41; zob. także: F. Braudel, *History of Civilisations*, New York 1992, s. 29.

ograniczającym wybór zachowań, odwołując się do danej kultury strategicznej, można przewidywać szczegółowe rozwiązania w dziedzinie strategii” – twierdzą Jeffrey S. Lantis i Darryl Howlett³⁸. Polityka bezpieczeństwa wraz ze strategiami bezpieczeństwa uwidacznia się chociażby w Doktrynach Militarnych czy też w Strategiach Bezpieczeństwa Narodowego. Kultura strategiczna państwa, choć bezpośrednio zakorzeniona w świadomości narodowej i w systemie politycznym państwa, podlega ciągłym zmianom wynikającym z wydarzeń historycznych, społecznych, politycznych³⁹. Należy jednak pamiętać, jak ogromne znaczenie w badaniach kultury strategicznej danego państwa ma odwoływanie się do historii i tradycji stanowiących podstawę elementów niematerialnych kultury. Ponadto kultura strategiczna poprzez wejście w relacje z innymi podmiotami państwowymi jest podatna na przyjmowanie obcych elementów kultury strategicznej innych państw. Z uwagi na odniesienie do głęboko zakorzenionych w społeczeństwie idei, tradycji i elementów kultury proces zmian w kulturze strategicznej jest procesem powolnym⁴⁰. Badacze na etapie definiowania pojęcia odnoszą się do składników materialnych tworzących kulturę strategiczną. Jednym z wielu elementów jest chociażby terytorium państwa – tworzące aspekt materialny kultury. Olaf Osica w swoich badaniach doszedł do wniosku, że istnieją trzy poziomy tworzące kulturę strategiczną: poziom związany z zespołem idei, myśli i doktryn, wywodzących się bezpośrednio z tradycji zakorzenionych w narodzie, kolejno wartości politycznych oraz myślenia i legitymizowania decyzji w zakresie bezpieczeństwa⁴¹. Wraz z rozwojem nauk o bezpieczeństwie w ramach szeroko rozumianych nauk o polityce ośrodki badawcze rozwijają naukę o kulturze strategicznej. Konieczne staje się zatem przyjęcie jednej definicji określającej zjawisko, jakim jest kultura. Przyjmując założenia wykształcone pod koniec XIX wieku, kulturą będzie „całość tak duchowego, jak i materialnego dorobku społeczeństwa”⁴².

³⁸ J.S. Lantis, D. Howlett, *Kultura strategiczna*, [w:] *Strategia we współczesnym świecie. Wprowadzenie do studiów strategicznych*, red. J. Baylis et al., tłum. W. Nowicki, Kraków 2009, s. 91.

³⁹ Zmiany te są procesem powolnym, następującym co kilka pokoleń. Ponadto wyróżniono trzy strategie adaptacyjne państwa: aktywna, pasywna oraz kreatywna; Z.J. Pietraś, *Europejska adaptacja czy zagrożenie cywilizacji*, [w:] *Badanie zmian i relacji międzykulturowych w Europie oraz na jej pograniczu*, red. K.J. Brozi, Lublin 1997, s. 23; *Kultura strategiczna*, [w:] *Strategia we współczesnym świecie*, op. cit., s. 101.

⁴⁰ Jak twierdzi C. Gary, „konstrukcje strategii narodowych są głęboko zakorzenione w nurcie doświadczenia historycznego danego kraju”, zob. J.S. Lantis, D. Howlett, *Kultura strategiczna*, op. cit., s. 91.

⁴¹ O. Osica, *Polska wobec operacji NATO i polityki bezpieczeństwa i obronnej UE*, [w:] *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i w Niemczech*, red. K. Malinowski, Poznań 2000.

⁴² M. Nizioł, *Dylematy kulturowe międzynarodowej roli Rosji*, Lublin 2004, s. 16. Zob.

Nauka o bezpieczeństwie jest nową dziedziną, rozwijającą się w ramach nauk społecznych. Jej interdyscyplinarność i szerokie spojrzenie na problem badawczy dostarczają naukowcom kompleksowej analizy rzeczywistości. Dążenie do zrozumienia i wyjaśnienia zjawisk zachodzących we współczesnym świecie odnoszące się do kategorii bezpieczeństwa, a także spełnienie prognostycznej funkcji nauki pozwoli przyszłym pokoleniom na bezpieczniejsze życie i funkcjonowanie w nowej rzeczywistości.

Abstract

Development of the science of security. Problem analysis

Development of the modern world, determined by the progressing globalization and informatization, the ever-more blurred role of the national states, transition towards the multicultural society, and the break-up of the previous bipolar order led to the emergence of a number of new problems and threats to the functioning of the world order. The problem is aggravated by the role of security, transferred from the national-only issues to global situations. Sciences dealing with security thus face a serious task of conceptualizing their subject matter, to oppose the criticism on the part of other, more mature social sciences.

Literatura przedmiotu

- Bezpieczeństwo narodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Grącik, Warszawa 2006.
- Braudel F., *History of Civilisations*, New York 1992.
- Buzan B., *People, States and Fear. The National Security Problem in International Relations*, Brighton 1983; wyd. 2 poprawione: *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London 1991.
- Dudek A., Łoś-Nowak T., *Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewar- tościowania*, [w:] *Kryteria Bezpieczeństwa Międzynarodowego Państwa*, red. S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003.
- Dworecki S., *Od konfliktu do wojny*, Warszawa 1996.
- Jakubczak R., Marczak J., Gąsiorek K., Jakubczak W., *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Warszawa 2008.
- Jemiolo T., Dawidczyk A., *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, Warszawa 2008.

także: E. Nowicka, *Świat człowieka, świat kultury*, Warszawa 1991, s. 57; F. Braudel, *History of Civilisations*, op. cit., s. 29.

- Korycki S., *Bezpieczeństwo polityczne*, [w:] *System bezpieczeństwa Polski*, Warszawa 1993.
- Korzeniowski L.F., *Zarządzanie bezpieczeństwem. Rynek, ryzyko, zagrożenie, ochrona*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków 2000.
- Koziej S., *Strategia bezpieczeństwa RP*, t. 2: *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa w XXI wieku*, Warszawa 2004.
- Kukulka J., *Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Gracik, Warszawa 2006.
- Kulisz M., *Terminologiczne ujęcie bezpieczeństwa narodowego*, „Kwartalnik Bellona” 2008, nr 4.
- Kulisz M., *System bezpieczeństwa państwa*, „Kwartalnik Bellona” 2008, nr 1.
- Lantis J.S., Howlett D., *Kultura strategiczna*, [w:] *Strategia we współczesnym świecie: wprowadzenie do studiów strategicznych*, red. J. Baylis et al., tłum. W. Nowicki, Kraków 2009.
- Mały słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 1999.
- Nowicka E., *Świat człowieka, świat kultury*, Warszawa 1991.
- Olchowski J., *Czynnik kulturowy stosunków międzynarodowych a kulturowe determinanty Wschodu*, [w:] *Wschód w globalnej i regionalnej polityce międzynarodowej*, red. A.R. Bartnicki, E. Kuźlewska, Toruń 2009.
- Pietraś Z.J., *Europejska adaptacja czy zagrożenie cywilizacji*, [w:] *Badanie zmian i relacji międzykulturowych w Europie oraz na jej pograniczach*, red. K.J. Brozi, Lublin 1997.
- Rutkowski C., *Bezpieczeństwo i obronność. Strategie – koncepcje – doktryny*, Warszawa 1995.
- Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1979.
- Słownik podstawowych terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002.
- Stankiewicz W., *Bezpieczeństwo narodowe a walki niebrojne. Studium*, Warszawa 1991.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
- Stańczyk J., *Złożoność kategorii bezpieczeństwa – zarys problematyki*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a transdyscyplinarność*, t. 1, red. ks. E. Jarmoch, A.W. Świdorski, I.A. Trzpił, Siedlce 2009.
- Stefanowicz J., *Bezpieczeństwo współczesnych państw*, Warszawa 1984.
- Świniarski J., *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, red. M. Lisiecki, Warszawa 2008.
- Tulibacki W., *Etyczne aspekty bezpieczeństwa na tle pewnych „statycznych” cech natury ludzkiej*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie*, red. R. Rosa, Siedlce 1999.
- Vasquez J.A., *The Power of Power Politics. A Critique*, London 1983.
- Wiśniewski B., *Bezpieczeństwo państwa – zarys problemu*, „Kwartalnik Bellona” 2010, nr 4.
- Wiśniewski B., Prońko J., *Ogniwa ochrony państwa*, Warszawa 2003.
- Wojtaszczyk K., *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 2000.
- Załęski K., *Ewolucja pojęcia bezpieczeństwa*, „Kwartalnik Bellona” 2011, nr 3.
- Zaremba A., Zapała B., *Wymiary bezpieczeństwa na progu XXI wieku. Między teorią a prak-*

tyka, Toruń 2010.

Zięba R., *Bezpieczeństwo narodowe*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997.

Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997.